

la qual cosa li permet afirmar que som davant del primer plec poètic sorgit de les imprentes valencianes, dada important per a la història de la impremta valenciana, de la qual es reconstrueix aquí un període de producció concret i la continuïtat en tallers posteriors.

Al tercer bloc temàtic (p. 305-314), a mode de conclusió, compara la *Salve Regina* i les *Trobes en lahors de la Verge Maria*, a partir de les observacions que ha anat embastant al llarg del llibre. Tot i que ambdós provenen del mateix certamen literari celebrat a València el 1474, la datació, la tipografia i el context del plec poètic de la *Salve* no coincideixen amb el tipus ni els continguts del cançoner incunable de *Les trobes*. D'altra banda, d'aquesta comparació Martos dedueix un parell d'incògnites: d'una banda, la *Salve* conserva una rúbrica que inclou la sentència de l'esmentat certamen que remet a una edició més extensa no conservada, i de l'altra, es pregunta com és que el plec de Vilaspinosa no apareix a l'incunable de les *Trobes* si va formar part del mateix certamen. Per donar resposta a aquestes dues qüestions l'autor ofereix una anàlisi de les rúbriques, de les referències i concomitàncies que es troben en tots dos textos, a banda de comparar els tipus mòbils utilitzats en llur elaboració, les filigranes del paper emprat i l'estudi de la *mise en page*, destacant-hi les coincidències pel que fa al context socioliterari del certamen. Arriba a proposar la hipòtesi que Lambert Palmart, impressor que va publicar altres cançoners vinculats a certàmens hagiogràfics o marians entre els anys 1486 i 1488, va poder extreure el plec poètic de la *Salve* d'una reedició en gòtica del cançoner incunable de les *Trobes* avui perduda, més àmplia, de la qual va seleccionar el fragment de la *Salve* i el va reproduir sense modificar-ne la rúbrica. Segurament Palmart ho va fer mogut per l'eclosió d'aquests certàmens en les dates ja assenyalades, amb el conseqüent èxit comercial, i aquest podria haver donat lloc a d'altres plecs poètics similars al de Vilaspinosa.

En definitiva, l'aportació rigorosa, apassionada i apassionant de Martos ajuda a un major i més profund coneixement de la literatura catalana del segle xv, alhora que iillumina aspectes fins ara poc coneguts de la impremta incunable a la València medieval, els tallers i els impressors. Amb aquest brillant estudi l'autor obre nous camins per on fer transitar, de manera profitosa, els futurs estudis a l'entorn dels orígens de la impremta a casa nostra, íntimament lligada al fenomen cultural dels certàmens poètics, d'inspiració mariana i devota, i a la rica cultura literària del segle xv, a cavall entre l'oralitat i l'escriptura, la tradició i la novetat que implica la impremta.

Glòria SABATÉ
Universitat de Barcelona

MESTRES, Albert (2022): *Joaquim Rubió i Ors poeta*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 262 p.

Hi ha llibres que són imprescindibles per forjar un patrimoni cultural col·lectiu, per crear un cànon. *Joaquim Rubió i Ors poeta* d'Albert Mestres, editat per les publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, és un d'aquests llibres que ajuden a bastir el patrimoni literari català. Es tracta d'un llibre rigorós, profusament treballat i documentat, ben escrit, que, com assenyalava la contraportada, «representa el primer estudi biogràfic a fons del poeta i la primera edició completa de la seva poesia en català». Un volum publicat, a més a més, en una col·lecció interessantíssima de patrimoni literari.

De fet, el llibre ressenyat consta de dos volums. El primer, en format paper, conté la biografia de Joaquim Rubió i Ors. El segon és la publicació de l'edició crítica de la seva obra poètica en llengua catalana, i hi inclou poemes esparsos i inèdits i la publicació d'alguns pròlegs i textos perifèrics. Aquest segon volum es presenta en format digital i s'hi pot accedir a través d'un codi *QR* que es troba en el volum en paper. El conjunt de l'obra és el resultat d'una tesi doctoral realitzada pel seu autor, Albert Mestres, que en la presentació dona notícia de la història del llibre i assenyalava probablement els únics peròs de l'obra: la falta d'un estudi literari, de crítica literària de l'obra de Rubió i Ors i la falta d'un major aprofundiment en l'anàlisi hermenèutic. Estem, però, segurs, que en un futur podrem llegir l'anàlisi literària, crítica d'aquesta poesia, perquè precisament és una de les coses de les quals més amargament es queixa Albert Mestres al llarg del primer volum.

Joaquim Rubió i Ors poeta reivindica l'obra i el personatge. Aquest primer volum és un estudi molt complet de la vida i l'obra de *Lo gaiter del Llobregat*. Malgrat que, com afirma el propi autor, «no és fàcil fer aportacions significatives a la biografia humana i literària de Joaquim Rubió i Ors», Mestres reix a escriure un biografia documentada a partir dels propis escrits inèdits de Rubió, de les biografies del fill i el net i de la ingent recerca documental en arxius que li permeten teixir els llaços socials i intel·lectuals amb els prohoms de la seva època i configurar el retrat biogràfic de Rubió com a escriptor i intel·lectual, com a docent i com a home de l'alta societat. De fet, el retrat d'una societat i d'una època és un dels aspectes més rellevants del llibre.

El volum biogràfic presenta un Rubió i Ors, d'origens més o menys humils, que no té recursos per accedir a la universitat i que, en no ser l'hereu, ha de professionalitzar-se per poder-se guanyar la vida. Aquesta professionalització l'exercirà com a home de lletres i de docència, i així esdevindrà un dels intel·lectuals del segle XIX que veu en la pròpia intel·lectualitat un mecanisme d'ascensió social.

Obviament, el relat biogràfic s'atura en la figura de *Lo gaiter del Llobregat*, el poeta, i n'assenyala la importància que tingué en la vida de Rubió i Ors en un moment en què «la poesia es va situar al centre de la vida social de la nova burgesia liberal». Com hem assenyalat, el llibre mostra l'atmosfera de l'època, els quefers entre intel·lectuals. Comprovar com, lluny de la imatge d'intel·lectual seriós i burgès que potser tenim de Rubió i Ors, es mostra com un personatge que batalla per assolir premis, com el convocat per l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, que té una plena vida social, que escriu poemes per encàrrec, per exemple per àlbums de senyoretetes i senyores, que es va dedicar al teatre, deixant obres inèdites, i que va tenir una vida amorosa més o menys intensa, és una de les aportacions destacables de la monografia.

El primer capítol dona compte, doncs, dels orígens vitals i intel·lectuals de Rubió, de la seva estada a Valladolid i del seu retorn a Catalunya convertit en un professor universitari de prestigi amb obra assagística. Un altre dels aspectes rellevants del volum és que mostra com Rubió i Ors lluita durant tota la seva vida per ser reconegut com la figura capdavantera i pionera del moviment de la renaixença, en moltes ocasions disputant-se aquest lloc privilegiat amb altres intel·lectuals com ara Bonaventura Carles Aribau. Com escriu Albert Mestre, «els reconeixements li van arribar sempre tard i sempre darrera del seu amic Milà i Fontanals». Així, el present llibre pretén ressituar el lloc que li pertoca al poeta.

El segon capítol del volum està dedicat a l'obra i novament n'apareix la reivindicació: «Actualment Joaquim Rubió i Ors només es recordat com el primer poeta romàntic que va escriure poesia en català, però la seva obra erudita [...] va ser considerable i respectada». Mestres divideix la seva obra en tres eixos: el pedagògic, el filològic i el de la religió i la moral. D'aquest apartat, en destaquem dues idees: l'admiració de Rubió i Ors per l'obra de Vicenç Garcia i el fet que fou ell el primer a fixar el concepte de renaixença que ha arribat fins pràcticament els nostres dies. Se'n destaca, també, la seva tasca com a constructor de la geografia i la història com a disciplina escolar i la seva obra poètica en castellà, així com la seva tasca de traductor.

El tercer capítol està dedicat a l'obra poètica en català. S'expliquen les raons per les qual Rubió i Ors es decideix a escriure i publicar en català, destacant el fet que va ser ell qui va donar veu de manera continuada en català al romanticisme, i no de forma testimonial, com van fer companys seus generacionals. Mestres analitza també el perquè del pseudònim i el sentit del mateix i tot a partir d'informacions extretes de l'època i ben contrastat a partir de la consulta d'abundosa bibliografia. Com ja hem assenyalat, hauria estat bé una major lectura i estudi literari de l'obra poètica. Un dels aspectes més interessants en aquest sentit és el moment en què Albert Mestre defineix la poesia de Rubió i Ors com una mena de síntesi entre la poesia romàntica francesa i espanyola amb influències angleses, alemanyes i italianes. Evidentment, els referents són massa amplis i caldrà en un futur acotar i concretar aquests referents, tal com afirma el propi autor de l'edició. El capítol fa un repàs de les tres edicions de *Lo gaiter del Llobregat*.

El capítol quart és una descripció de tots els testimonis de la poesia de Rubió i Ors feta a partir de manuscrits, edicions, testimonis esparsos, reculls i publicacions periòdiques. Aquest capítol, molt filològic, inclou un *stemma* de testimonis i connecta amb el segon volum, el de l'edició crítica de la seva poesia. Aquest segon volum és l'encarregat de fixar un text definitiu per a l'obra de Rubió i Ors i oferir

en aparat tant genètic com evolutiu les variants textuais. El fet de triar la tercera edició de *Lo Gaiter del Llobregat*, del 1888-1889, l'última apareguda en vida del poeta, possibilita aquest doble aparat i enriqueix l'edició tant des de punt de vista historicista —en podem observar l'evolució— com textual, fixant la darrera voluntat de l'autor.

En la introducció al segon volum Albert Mestres fixa els criteris d'edició i es mostra molt respectuós amb el text original de l'autor, malgrat algunes intervencions que poden arribar a discutir-se de mots arcaics, com ara *ab o casi*. L'edició crítica s'obre amb una explicació que contextualitza cada poema per, a continuació, presentar el text fixat i les notes en aparat. Sens dubte una feina ingent que cal agrair.

El primer volum acaba amb un capítol sobre la recepció de l'obra de *Lo gaiter* que, segons Mestres, té un impacte considerable en el moment de ser publicat, però que a poc a poc es va diluint, malgrat els intents de reivindicar-lo i valorar-ne la qualitat literària de finals del segle XIX. El capítol posa de relleu el difícil equilibri entre la figura de Rubió com a precursor de la literatura catalana contemporània i la seva vàlua literària i es queixa que, sobretot, en les darreres dècades s'ha avançat molt en el reconeixement d'aquest paper preponderant del poeta, però molt poc en l'anàlisi de la seva vàlua com a escriptor.

En definitiva, ens trobem davant un llibre en dos volums imprescindible, que, tot reivindicant la figura de Rubió i Ors, el situa en el seu context i realitza un retrat de la vida cultural i social de la Catalunya de mitjans del segle XIX i del paper que hi tenien els intel·lectuals, en el marc de la construcció de la renaixença. Un llibre que presenta un doble relat: un de molt divulgatiu per difondre la vida i l'obra del prohoms a tots els públics, i un altre de molt filològic en la consulta de bibliografia i, en particular, en la fixació d'un text per a futurs estudis. Un llibre, doncs, essencial ara que comencem a deixar enrere algunes lectures interessades del període romàntic i podem encarar el seu estudi de forma objectiva.

Enric FALGUERA
Universitat de Lleida

MOLINA MARTOS, Isabel / GARCÍA MOUTON, Pilar (ed.) (2022): *Geolingüística en la Península Ibérica*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 242 p.

Aquesta obra col·lectiva consagrada a la investigació actual sobre geografia lingüística o geolingüística a la península ibèrica continua el deixant de la gran obra (inacabada) de referència que és l'*Atlas Lingüístico de la Península Ibérica (ALPI)*, tal com assenyalen les editores a la seva «Introducción» (p. 9-14). Una introducció que, a més de contextualitzar aquest gran atles en el marc de la geolingüística romànica del segle XX, situa en un col·loqui celebrat al Institut de Lengua, Literatura y Antropología del Centro de Ciencias Humanas y Sociales del CSIC l'origen d'aquest llibre col·lectiu, que conté onze contribucions distribuïdes en tres parts: (1) sobre l'explotació actual de l'*ALPI* en diversos projectes ministerials; (2) sobre projectes relatius a diferents àrees lingüístiques peninsulars (basca, gallega, portuguesa, castellana del centre peninsular, i catalana; i (3) sobre nous projectes geolingüístics. Anem, doncs, per parts.

«I. Sobre el proyecto del *Atlas Lingüístico de la Península Ibérica (ALPI)*» (p. 70). Ofereix tres contribucions, la primera de les quals, de Pilar García Moutón («El *Atlas Lingüístico de la Península Ibérica (ALPI)* de Tomás Navarro Tomás y nuestra geografía lingüística», p. 18-31), presenta el context històric de l'*ALPI*, del qual, com se sap, no es va arribar a publicar més que un solitari volum, de 1962. A continuació, ofereix una síntesi sobre el projecte d'edició dels materials de l'*ALPI*, endegat a partir de 2007 al Centro de Ciencias Humanas y Sociales (CCHS) del CSIC, i dirigit precisament per García Mouton, que exposa en el seu darrer apartat la situació "actual" (actualitat corresponent a uns anys abans de la publicació de l'obra ressenyada). Val a dir que els primers resultats del projecte estan disponibles des del maig de 2016. I em sembla oportú destacar també la "nosalteritat" peninsular que invoca el títol d'aquest primer capítol. El segon, de Maria-Pilar Perea («La variación léxica en el catalán occidental según el *Atlas Lingüístico de la Península Ibérica* y el *Diccionario català-valencià-balear*»